

JAN DOMINIK BOGATAJ

Blaise Pascal med Bogom vere in Bogom filozofije

Franc Rode nam v svoji spremni besedi h knjigi Alojza Rebule *Credo* poda izvrsten opis misleca, kateremu je posvečen pričujoči prispevek: "Ne pretiravam, če ga primerjam s klasičnim francoskim mislecem iz 17. stoletja Blaisom Pascalom: ista globina razmišljanja, ista genialna pronicljivost uvidov, isti izzivalni prikaz krščanskega paradoksa, isti smisel za misterij bivanja, isto trezno, da ne rečem tragično občutje človekove usode na svetu, ista odprtost v neskončno, isto hrepenenje po večnosti."¹

ŽIVLJENJE, DELO IN POMEN

Blaise Pascal se je rodil 19. junija 1623 v mestu Clermont-Ferrand v osrednji Franciji. Njegov oče Etienne Pascal je bil zelo izobražen in je imel pomembno vlogo v mestu. Bil je pravnik in uradnik za pobiranje davkov. Mama Antoinette Begon mu je umrla, ko je bil star tri leta. Imela je šest otrok, trije so umrli kmalu po rojstvu. Ostali so Blaise, hčerka Gilberte, ki je napisala življenjepis svojega brata, in pa hčerka Jacqueline, ki je vstopila v janzenistični samostan Port-Royal in je igrala pomembno vlogo v Pascalovem življenju. Že kot otrok je Blaise kazal znake izredne nadarjenosti, posebno za matematična in fizikalna vprašanja, ter tako dosegel tudi nekaj važnih izumov, npr. prvi računski stroj, aritmetični trikotnik, razvil je barometer, odkril zakonitosti zračnega tlaka,

rešil srednjeveško znanost problema "horror vacui" ...

Predvsem pa je Pascal znan kot veliki duh, globoko religiozni mislec, krmar skozi sozvočje racionalizma in fideizma, s čimer aludira tudi na Kierkegaarda, s katerim imata veliko podobnosti.² Krščanski mislec, ki pa je predvsem veroval, kar je doumel, in živel, kar je veroval. Duh časa ga je zaznamoval z janzenizmom, ki mu ni sledil v dogmatičnem smislu, marveč je, kot mnogi drugi janzenisti, iskal večjo popolnost in strogost v pristnem hrepenenju po radikalnem življenju evangelija. Asket s spokornim pasom, ki je razdal vse svoje luksuzno premoženje, med drugim tudi vso svojo knjižnico, razen Svetega pisma in del sv. Avgušтина. Puščavnik v znanem samostanu Port-Royal, obkrožen z različnimi ljudmi, od največjih znanstvenikov tistega časa; Descartesa, Leibniza, pa vse do vodilnih

janzenističnih mislecev, preprostih spokornikov in globoko vernih ljudi.

PASCALOVO BOGOISKATELJSTVO

Pascalova pot bogoiskateljstva se je začela že v družini. Oče je bil namreč globoko veren in vesten pri izpolnjevanju verskih dolžnosti. Že po svoji naravi pa se je nagibal k strogosti v verskih in nravnih zadevah. Pri 24 letih je Pascal prišel v stik z janzenizmom, ko sta prišla v hišo dva zdravnik zdravit očeta, ker si je izpahnil nogo. Ta verski preobrat, spreobrnjenje je za Pascala pomenil še bolj zavzeto življenje po veri, gorečnost za obnovo verskega življenja. Oklenil se je janzenizma, vendar se je izogibal njegovih pretiravanj in se zaradi njega nikoli ni oddaljil od Katoliške cerkve. Njegovo drugo spreobrnjenje pa se je zgodilo leta 1654, ko je doživel nesrečo s kočijo. Kierkegaard je ta dogodek opisal kot Savlov padec s konja na poti v Damask, kjer je doživel razodetje in je popolnoma spremenil svoje življenje. Podobno je res Pascal po tem dogodku še bolj zapustil ta svet in se podal v samoto, premišljevanje in molitev, kjer je lahko 23. 11. 1654 prišlo do verjetno najpomembnejšega dogodka njegovega življenja, ko je pretresljivo versko doživetje neke noči dalo njegovemu življenju poseben pečat. To doživetje je popisal, kar danes poznamo pod imenom Pascalov spominek, "Le mémorial de Pascal".

Besedilo so našli nekaj dni po smrti, v dveh izvodih; na pergamentu in na papirju, oboje všito v površnik obleke. Listek si je vedno všil v novo obleko in ga nosil s seboj. Ta izjemno osrečujoči dogodek je zanj pomenil globok uvid v skrivnost življenja in predvsem skrivnost krščanskega Boga. "Gotovost. Doživetje. Veselje. Mir. Bog Jezusa Kristusa. Pozaba sveta in vsega, razen Boga. Ni ga moč najti drugače kakor po poteh, ki jih uči evangelij. "Pravični Oče, svet te ni spoznal, a jaz sem te spoznal." Radost, radost, radost, jok od sreče. Jezus Kristus. Ločil sem se od njega; bežal sem pred njim, ga zavrgel, križal. Naj

ne bom nikoli ločen od njega! Vso večnost v veselju za en dan truda na zemlji!" (Odlomki, za celoto glej ³⁾). V tem doživetju pa v začetku zapiše tudi pomembno misel: "Bog Abrahama, Bog Izakov, Bog Jakobov; ne filozofov in učenjakov."

BOG FILOZOFOV, DESCARTESOV BOG

Vprašanje razlike med Bogom vere in Bogom filozofov se je začelo zaostrovati predvsem s pohodom razsvetljenstva, ko se je začelo širiti prepričanje, da Bog ne more biti predmet razumnega mišljenja in govorjenja. Velik vpliv na razsvetljenski racionalistični pogled je imela tudi kartezijanska filozofija. S svojim metodičnim dvomom je privlačila svobodne duhove, s svojim odločnim mehanizmom je vplivala na naravoslovje in s svojo metafiziko je izzvala tudi teologijo, bodisi pritrdilno bodisi odklonilno.⁴ Rene Descartes je v svojih delih *Discours de la methode* in *Meditationes de prima philosophia* obrnil dotedanjo sholastično metafiziko na glavo z odkritjem temeljne danosti zavestne biti subjektivnega ega, s cogitom. Edinole metafizična konstrukcija ga je lahko ubranila solipsizma, izgubljene osamljenosti lastnega jaza, *res cogitans*, zato je potreboval substancialen odnos do realnosti Boga in telesnih stvari. Potreben je bil poseben dokaz za obstoj Boga, ki bi jamčil za zvezo med dušo in telesom, med *res cogitans* in *res extensa*. "Kadar je objektivna realnost katerekoli izmed mojih idej tako velika, da sem prepričan o tem, da se ta ideja ne nahaja v meni niti formalno niti eminentno, in da torej ne morem biti jaz sam vzrok te ideje, tedaj iz tega nujno sledi, da jaz nisem sam v svetu, temveč, da biva tudi katerakoli druga stvar, ki je vzrok te ideje."⁵ Ideja o Bogu, ki jo zaznava v sebi, tako presega vse ostale ideje, da je potrebno za tako idejo predpostaviti eksistenco Boga kot stvarnika. V sebi priznava, da lastna nepopolnost potrjuje temeljnemu občutku njegove eksistenčne zavesti, ki ve, da jo je ustvaril Bog in da je v popolni odvisnosti od njega, kot "poslednjega vzroka". Zatorej

je sklep jasen, "da je samo s tem, da bivam in da je v meni ideja nekega najpopolnejšega bitja, tj. Boga, jasno, da Bog tudi obstaja". Na tej točki lahko zaslutimo, da je Descartesov Bog le transcendentna moč, ki se izpričuje v samozavesti.⁶ Temeljna intuicija mu sicer odpira odnos do njega, vendar izhajanje iz lastnega ega pomeni imeti zaupanje v Boga, da zagotovi *ego* in ga obvaruje pred prevarami.

Kartezijska metafizika je imela v Franciji manjši vpliv kot drugod zaradi francoske Cerkve in jezuitskega reda. Uspeh je doživela le pri janzenistih, vendar se tukaj Pascal ne izkaže kot občudovalec Descartesa, ravno nasprotno. "Descartes – nekoristen in nezanesljiv." (78.)⁷ Pascal ga označi za deista in kot takega obsodi: "Descartesu ne morem odpustiti. Vsa njegova filozofija kaže, da bi mu bilo zelo ljubo, če bi mogel Boga obiti; vendar si ni mogel kaj, da mu ne bi pripisal migljaja, ki je z njim spravil svet v gibanje. Zatem pa spet z Bogom ne ve kaj početi." (77.) V tem sta si torej s Pascalom najbolj različna, morda leti očitek iz Memoriala tudi na Descartesa in njemu podobne "filozofe in učenjake", katerih Bog je le *causa sui*. Pascal se tudi vpraša, kakšen smisel sploh ima zgolj razumsko govorjenje o Bogu. "Metafizični dokazi za Boga so tako tuji mišljenju ljudi in tako zapleteni, da nimajo posebnega učinka. In tudi če to res služi nekaterim, jim le med potekom dokazovanja, čez eno uro pa se že boje, da so se zmotili." (543.)

BOG VERE, KRŠČANSKI BOG

Pascalov Bog, ki ga je najlepše izpričal v svojih Mislih in v Memorialu, pa je "Bog Abrahamov, Bog Izakov in Bog Jakobov", Bog Svetega pisma in razodetja. "Bog kristjanov je Bog, ki daje duši čutiti, da je on njeno edino dobro, da je ves njen mir v njem, da bo vesela le, če njega ljubi; in hkrati pomaga, da zasovraži vse, kar jo ovira in ji onemogoča, da bi ljubila Boga z vsemi močmi. Ta Bog ji daje čutiti, da je v njej zakoreninjeno samoljubje, ki jo pogublja, in da jo on edini lahko ozdravi."

(544.) Pascalov problem oz. njegovo misel je dobro izrazil Maurice Blondel: "Bog filozofov in učenjakov je bitje razuma, do katerega pridemo oziroma ga postavljamo z intelektualno metodo in ga imamo za razlagalni princip sveta in bivanja. Bog Abrahama pa je skrivnostno in dobro bitje, ki svobodno razodeva nekaj od svojih nedoumljivih popolnosti, do katerih se ne da priti s samim duhom. V njem dejansko spoznavamo intimno in naravno nedosegljivo stvarnost. Z ozirom nanj je začetek modrosti lahko samo strah in ponižnost. Hkrati pa je to Bog, ki človeku razodeva skrivnosti svojega življenja in ga s tem vabi k samemu svojemu božanstvu in ga poziva, naj svoj življenjski suženjski položaj ustvarjenega bitja spremeni v prijateljstvo, v nadnaravno sinovsko posvojitvev. Zahteva od njega, naj ga ljubi, in se daje samo tistemu, ki se daje njemu. Temeljna misel, ki je ne smemo prezreti, saj je tudi s filozofskega stališča duša religioznega življenja (naj bo resnična ali napačna, zgodovinsko in psihološko je gotova), je torej naslednja: kdor iz Boga naredi samo predmet našega spoznanja in mu ne prizna izvirnega delovanja v samem vzajemnem razmerju, ki nas z njim združuje, obravnava Boga kot malika. Bog Abrahama je hkrati živa skrivnost, ki se po razodetju razkriva, ki se po tradiciji priobčuje, se po zavezi človeku bliža in ki s poboženjsko posvojitvijo človeku ljubezen obljublja ter jo od njega zahteva."⁸

Predvsem je potrebno vedeti, da vernost ni nazor oz. prepričanje, ampak celosten osebni odnos, prvič do bivanja nasploh in do tistega, ki za tem bivanjem stoji – do skrivnostne Onostranosti ali Boga.⁹ Katoliška vera to ubesedi s poklicanostjo k občestvu, k odnosu, ki prežema vsak trenutek življenja in je najbolj temeljni človekov odnos. "Najvišji vidik človeškega dostojanstva je vsebovan v njegovi poklicanosti k občestvu z Bogom. K pogovoru z Bogom je človek povabljen že od začetka svojega bivanja: saj biva le zato, ker ga je Bog iz ljubezni ustvaril in ga vedno iz ljubezni ohranjuje; in človek tudi ne živi v polnosti skladno z resnico, če ne priznava svobodno te

ljubezni in se ne izroča svojemu Stvarniku." (KKC 27.)¹⁰ Tudi Katekizem priznava dokaze za božje bivanje in s tem vstopa na polje naravne teologije, vendar hkrati obdrži distanco do zgolj razumskega umevanja Boga. "Človek, ki je ustvarjen po božji podobi in poklican, da spozna in ljubi Boga, odkriva pri iskanju Boga neke "poti" za dostop k spoznanju Boga. Imenujemo jih "dokazi za božje bivanje", ne sicer v pomenu takih dokazov, kakršne iščejo naravoslovne znanosti, marveč v pomenu "konvergentnih in prepričljivih argumentov", ki omogočajo doseči resnične stvarnosti." (KKC 31.) Dokazi so tukaj mišljeni v smislu ustvarjenih stvari, torej narava in človek. Iz teh dveh resničnosti lahko človek spozna Boga. Vsekakor to uresničuje tudi s pomočjo razuma, kar pa pomeni, da je mišljenje znotraj verovanja, t. i. Bog filozofov, le delno osvetljevanje in utemeljevanje razmerja, ki ga ima verujoči človek z Bogom.¹¹ "Zmožnosti, ki jih ima, napravljajo človeka sposobnega spoznati obstoj osebnega Boga. Da pa bi človek mogel vstopiti v njegovo intimnost (notranjost), se je Bog hotel človeku razodeti in mu podariti milost, da bi mogel sprejeti to razodetje v veri. Kljub temu nas morejo dokazi za obstoj Boga disponirati (pripraviti) za vero in pomagati, da vidimo, kako ne nasprotuje človeškemu razumu." (KKC 35.)

VERA KOT ODNOS SRCA

Vera je odnos, ki je globlji kot zgolj racionalno umevanje in utemeljevanje, kar je genialno izrazil tudi Pascal s svojim pojmom srca, "le coeur". "Srce ima svoje razloge, ki jih razum ne razume." (277.) Zapiše celo drzno trditev: "Uklonitev in raba razuma, v tem obstoji pravo krščanstvo." (269.) Razum kot orodje, zgolj kot sredstvo, ki nam pomaga k spoznanju. Vera v Boga je za Pascala predvsem stvar srca. "Boga zazna srce, ne razum. V tem je vera: Boga moreš zaznati s srcem, ne z razumom." (278.) "Bog, ki blago ureja vse stvari, napravi tako, da vero zasadi v razum z razlogi, v srce pa z milostjo." (185.) Nadalje

tudi ostro razlikuje spoznanje Boga, lahko bi ponovno rekli Boga filozofov in pa ljubezen do Boga, Boga Abrahama. "Kako daleč je od spoznanja Boga do ljubezni do njega!" (280.)

V splošnem Pascal oblikuje dva različna pojma, ki mu pomagata razumeti to razmerje med razumom in vero. "*Esprit de géometrie*", matematično oz. logično umovanje, znanstveno spoznanje, sklepanje, z eno besedo razum. "*Esprit de finesse*" pa je na drugi strani "tenkočutni duh", pomeni sposobnost celostnega, globinskega, intuitivnega dožemanja, pretanjen čut, s katerim človek resnico začuti, intuicija, "srce". Vera je tako za Pascala v prvi vrsti stvar srca, ki lahko edino pritrdi razumsko spoznani resnici ter je polje, kjer Bog lahko deluje s svojo milostjo in s tem povzdigne človeka do polja vere srca. "Resnice ne spoznamo le z razumom, marveč tudi s srcem. Zato pa so tisti, ki jim je Bog dal vero po čutu srca, silno srečni in tako trdno prepričani. Medtem ko jo tistim, ki je nimajo, lahko dajemo le z razglabljanjem o njej – v pričakovanju, da jim jo bo Bog dal po čutu srca, brez česar je vera zgolj človeška in za zveličanje brez koristi." (282.)

PASCALOVA STAVA

Eno izmed osrednjih mest Pascalove apologetike ima t. i. Pascalova stava "Le pari de Pascal". V njej z odličnim poznavanjem matematike in logike razumsko utemelji smiselnost verovanja. S to stavo hoče najprej zbuditi v ljudeh zavedanje njihove brezbriznosti ter hkrati pomembnosti enega vprašanja: ali je duša nesmrtna ali ni. To je zanj ključen problem, iz katerega nadalje razvije svojo stavo o obstoju Boga. "Bog je, ali ga ni. Na katero stran se bomo nagnili? Razum ne more ničesar dokončno ugotoviti ... Staviti je treba. To ni prostovoljno, vkrcani ste. Kaj boste torej izbrali? Izgubite lahko dve stvari, resnico in dobroto, in tvegate dve stvari, svojo pamet in svojo voljo, svoje spoznanje in svojo srečo, in vaša narava se more izogniti dvojnemu, zmoti in nesreči. Vaš razum ni nič

bolj prizadet, če izberete eno kakor drugo. A vaša sreča? Pretehtajmo dobiček in izgubo, če vzamemo Boga. Če dobite, dobite vse, če izgubite, ne izgubite ničesar. Stavite torej, da je, brez oklevanja. Ker je možnost za dobiček ali izgubo enaka, bi že mogli staviti, če bi utegnili dobiti samo tri življenja namesto enega, in bili bi nespametni, ker ste prisiljeni igrati, če ne bi tvegali svojega življenja, da bi s tem zadeli tri v igri, kjer je enaka možnost izgube in dobička. Tukaj pa je neskončno življenje v neskončni sreči, ki ga je mogoče zadeti: ena možnost dobitka proti končnemu številu možnosti izgube, in to, kar zastavljate v igri, je končno. To ne dopušča omahovanja. Povsod, kjer je neskončnost in ni neskončno možnosti, da izgubiš, proti možnosti, da

dobiš, ni kaj pomišljati, treba je dati vse. Zatorej bi človek, ki je prisiljen igrati, moral obrniti pameti hrbet, da bi raje ohranil življenje, kakor da bi ga tvegaval ta neskončni dobiček, ki je enako verjeten kot izguba nič. Kakšno zlo vas bo torej doletelo, če se odločite tako? Postali boste zvest, dostojen, ponižen, hvaležen, dobrotljiv, iskren prijatelj, odkrit. Res je, ne boste se kopali v smrdljivih užitkih; pa mar ne boste imeli drugih? Rečem vam, da boste na dobičku v tem življenju; in da boste ob vsakem koraku, ki ga boste naredili na tej poti, videli toliko gotovost dobitka in toliko ničnost tega, kar ste tvegali, da boste spoznali na koncu, da ste bili stavili na gotovo stvar, na večno, za katero niste dali ničesar." (233.)

ZAKLJUČEK

Katekizem pravi s pomočjo sv. Avgušтина: "Tudi ko se Bog razodene, ostane neizrekljiva skrivnost: "Ko bi ga ti doumel, bi to ne bil več Bog"" (KKC 230.) Vsak govor o Bogu mora vsebovati zavest o Božji skrivnostnosti in presežnosti ter o lastni majhnosti. "Namesto da tarnate, da se je Bog skril, se mu rajši zahvalite, da se je toliko razkril. Dve vrsti ljudi ga poznata: tisti, ki so ponižnega srca in jim je všeč nizkost; in taki, ki imajo dovolj duha, da uvidijo resnico, pa naj jim bo še tako neljuba." (288.) Predvsem pa je potrebno poslušati svoje srce, ki je prostor, kjer Bog govori, in ki je temelj naše bogopodobnosti, ki se udejanja predvsem v odnosu, zato je ravno odnos mesto, kjer Boga lahko spoznavamo. "Srce ima svoj red, pamet ima svojega, ki se drži načel in dokazovanja. Srce ima drugega. Človek ne dokazuje, da mora biti ljubljen, s tem da suhoparno razlaga vzroke za ljubezen, to bi bilo smešno. Pri Jezusu Kristusu, pri sv. Pavlu vlada red resnične ljubezni, ne razuma; saj sta hotela razvnmati, ne poučevati. Ta red obstoji predvsem v tem, da se pri vsaki stvari razkrije, v kakšnem razmerju je do končnega cilja – da bi ga imeli stalno pred očmi." (283.)

Francoski filozof, znanstvenik in predvsem globok mislec Blaise Pascal je v svojih delih in predvsem s svojim življenjem zapustil sled iskrenega bogoiskateljstva, ki navdihuje tudi ljudi današnjega časa. Nietzsche je zanj dejal, da je on "največji izmed vseh kristjanov".¹² Velik je v svojem poudarjanju človekovega srca kot najglobljega bistva, kjer je mesto za

odrešenje, za spoznanje in predvsem ljubezen do Boga.

VIRI IN LITERATURA:

Adamson, Donald (1995), *Blaise Pascal: mathematician, physicist and thinker about God*, St. Martins Press, New York.

Grabner-Haider, Anton (2012), *Die wichtigsten Philosophen*, 3. auf., Marixverlag, Wiesbaden.

Janžekovič, Janez (1977), *Misleci: Izbrani spisi III. zvezek*, Mohorjeva družba, Celje.

Kunzmann, Peter (1997), *DTV-atlas filozofije: tabele in teksti*, DZS, Ljubljana.

Katekizem Katoliške Cerkve (2008), 2. izd., SŠK, Ljubljana. (KKC).

Pascal, Blaise (1986), *Misli*, 2. dop. izd., Mohorjeva družba, Celje.

von Balthasar, Hans Urs (1982), *Blaise Pascal: Schriften zur religion*, Johannes Verlag, Einsiedeln.

Rebula, Alojz (2011), *Credo*, Družina, Ljubljana.

Stres, Anton (1994), *Človek in njegov Bog: filozofska teologija*, Mohorjeva družba, Celje.

Struik, J. Dirk (1986), *Kratka zgodovina matematike*, Društvo matematikov, fizikov in astronomov SR Slovenije, Ljubljana.

Vorlaender, Karl (1970), *Zgodovina filozofije: 2. knjiga*, Slovenska matica, Ljubljana.

-
1. Rebula 2011, 11.
 2. Adamson 1995, 6.
 3. Pascal 1986, 213–214.
 4. Struik 1986, 104.
 5. navaja Vorlaender 1970, 100.
 6. prav tam.
 7. Pascal 1986, 60. Nadalje številke v oklepajih pomenijo številko posamezne misli, Brunschvicgova izdaja.
 8. Navaja A. Lalande 1968, *Vocabulaire technique et critique de la philosophie*, P.U.F., Paris. 229–230.
 9. Stres 1994, 29.
 10. CS 19,1 (Pastoralna konstitucija o Cerkvi v sedanjem svetu – *Gaudium et spes*).
 11. Stres 1994, 33.
 12. Adamson 1995, 19.